

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-003
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(суроға 734025, ш. Душанбе, маҳаллаи
Буни Ҳисорак, шаҳраки донишҷӯён,
бинои таълимии 7, ауд. 102)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, мудири
кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон – Дадоматов Далерҷон Нишонбоевич
ба диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди
баҳисобгирии идоракунии дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ»
барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи
иҳтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит

Мутобиқати диссертатсия ба иҳтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи
онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Мавзӯ ва мазмун
диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна ба бандҳои зерини
шиносномаи иҳтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон аз рӯйи иҳтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ, аудит
ҷавобгӯ мебошад: бандҳои 1.1. Парадигмаҳои ибтидоӣ, концепсияҳои
бунёди, принципҳои асосӣ, постулатҳо ва қоидаҳои баҳисобгирии
бухгалтерӣ; 1.3. Асосҳои методологӣ ва вазифаҳои мақсадноки
баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.4. Таърихи рушди назария, методология ва
ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.7. Баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ,
идоракунии, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) дар корхонаҳои шакли
ташкيلي-ҳуқуқияшон гуногун, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо; 1.13. Ташкили
баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунии, андозӣ, корпоративӣ ва
ғайра) аз рӯйи сегментҳо, бизнес-ҷараёнҳо ва сохторҳои таркибӣ; 1.16.
Проблемаҳои баҳисобгирии хароҷот ва ҳисоб кардани арзиши аслии
маҳсулот (кор, хизмат); 2.11. Назария ва методологияи таҳлили молиявӣ,
идоракунии, андозӣ ва маркетингӣ.

Мубрами мавзӯи таҳқиқоти илмӣ диссертатсия

Ҳанӯз аз оғози давраи соҳибистиклолӣ пешрафти бомароми
соҳаҳои муҳими ҳаёти ҷомеа – ҳифзи иҷтимоии аҳоли, илму маориф,
тандурустӣ ва фарҳанг зери таваҷҷӯҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон
бо раҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам
Эмомалӣ Раҳмон қарор гирифта, ҳамчун самтҳои асоситарин ва
афзалиятнок эътироф гардида, ҷиҳати дастгирӣ ва рушди онҳо

тадбирҳои зарурӣ амалӣ гашта истодааст. Соҳаи тандурустӣ ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити соҳибистиклолӣ бомаром рушд карда, то имрӯз ба пешравиҳои назаррас ноил гардидааст. Дар рушди соҳаи мазкур ва болоравии вазъи солимии аҳли ҷомеа саҳми саноти фармасевтӣ ва тиҷорати молҳои фармасевтӣ бузург аст. Ҳамин аст, ки аз ҷониби роҳбарияти мамлакат ба рушди ҳаматарафаи соҳаи дорусозӣ ва тиҷорати фармасевтӣ тавачҷуҳи хоса равона карда мешавад.

Зикр кардан бамаврид аст, дар бозори фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи ширкатҳои воридкунандаи доруворӣ ниҳоят зиёд ба ҷашм мерасанд ва рақобати шадид байни онҳо мушоҳида мешавад. Дар баробари ин корхонаҳои истеҳсолие амал мекунанд, ки ба истеҳсоли маҳсулоти доруворӣ машғул буда, саҳми молҳои истеҳсолмекардаи онҳо нисбат ба молҳои дорувории воридотӣ хеле ночиз аст. Бо ин мақсад роҳбарияти ширкатҳои истеҳсолии фармасевтиро зарур меояд, ки дар чунин бозори рақобатнок истеҳсоли молҳо ва маводҳои дорувории босифатро ҳар ҷи зиёд науда, фаъолияти пурсамари худро таъмин намоянд.

Таъминоти иттилоотии роҳбарияти ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ дар ин самт аз ҷумлаи механизмҳои мебошад, ки метавонад дар қабули қарорҳои оқилонаи идоракунии мусоидат намояд. Низоми баҳисобгирии муҳосибии мавҷудбуда, ки аз замони пештара мерос гирифтём, қодир ба он нест, ки рӯйдоду зухуротҳои муосири хоҷагидориро дуруст инъикос намоянд ва роҳбарияти ширкатҳои тиҷоратиро бо маълумоти дақиқи бо усулҳои махсус снчидашуда ва таҳлилшуда таъмин намояд. Танҳо баҳисобгирии идоракунии мукамал дар ҳалли вазифае, ки ба зиммаи менечерони корхона ва роҳбарияти олии воғузошта шудааст, аз қабилӣ назорат, ҳисоби хароҷот ва арзиши асли, баъақшагирӣ ва буҷетсозӣ, таҳлил ва назорат, омодакунии ҳисоботи дохилӣ ва қабули қарорҳо метавонад кӯмаки амалӣ расонад.

Дар робита ба гуфтаҳои боло, қайд намудан ба маврид аст, ки дар мубрамияти мавзуи мазкур шубҳае нест ва пешбурди таҳқиқот дар ин самт метавонад барои рушди баҳисобгирии идоракунии ва равақи ширкатҳои фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир аҳаммияти назарраси илмӣ ва амалӣ дошта бошад.

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада

Таҳқиқоти диссертатсионӣ бо асолати равиш, ки дар таҳияи принципҳои назариявӣ ва методологӣ, инчунин дар ташаккули маҷмӯи тадбирҳо ва тавсияҳои амалӣ, ки ба тақмили низоми баҳисобгирии идоракунии нигаронида шудааст, зоҳир мегардад. Ба ақидаи мо,

диссертатсия натиҷаҳои назарраси илмӣ дорад, ки дорои унсурҳои навагонӣ мебошад ва барои қабули қарорҳои идоракунӣ дар ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ кумак мерасонанд. Натиҷаҳои назаррасе, ки муаллиф дар диссертатсия пешниҳод намудааст, дар чунин бандҳои навагонӣ зухур меёбанд:

– муаллиф дар асоси омӯзиш асарҳои олимони ватанию хориҷӣ асосҳои назариявӣю методологии ташаккулёбӣ ва рушди баҳисобгирии идоракунӣю омӯхта, моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун олооти самараноки менеҷмент муайян карда, равишҳои методии омӯзиши ҳадафҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тиҷоратии фармасевтиро пешниҳод кардааст;

– аз ҷониби унвончӯ ҳолати кунунии соҳаи фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиш ва таҳлил гардида, хусусиятҳои соҳа ва муаммоҳои дар он мавҷудбуда ошкор ва таъсири онҳо ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ муайян гардидааст;

– вазъи ташкили баҳисобгирии муҳосибии фаъолияти тиҷоратӣфурӯшии ширкати фармасевтӣ ва ташаккули натиҷаҳои молиявӣ таҳлил карда шуда, тавсияҳои методӣ барои бартарафкунии муаммоҳо, хусусан тавассути таснифи дармадҳо ва истифодаи низоми ҳисобҳои муҳосибии аз рӯйи дараҷаҳои гуногун ҷузъигардонидашуда барои баҳисобгирии фаъолияти молиявӣ-ҳочагидории ширкати фармасевтии тиҷоратӣ коркард карда шуда, амсилаи алоқамандии ҳисобҳо барои инъикоси иттилооти муҳосибӣ пешниҳод карда шудааст;

– раванди ташаккули ҳисоботи идоракунӣю дохилӣ дар ширкатҳои фармасевтии ватанӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта, таҳлили маълумотҳои ҳисобот гузаронида шуда, дар ин замина амсилаи бунёдшавии ҳисоботи дохилӣ коркард, тавсияҳои методӣ барои мукамалгардонӣ ва рушди ҳисоботи дохилии идоракунӣ дар ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ пешниҳод карда шудааст;

– аҳамияти ҷудокунӣю фаъолияти ширкати фармасевтӣ ба бизнесравандҳо, ба мисли бизнесраванди “Фаъолияти сармоягузорӣ”, бизнесраванди “Таъминот”, бизнесраванди “Фаъолияти истеҳсоли”, бизнесраванди “Фурӯш ва маркетинг”, бизнесраванди “Таҳқиқот ва коркарди маҳсулот” ва бизнесраванди “Маъмурӣ ва ҳочагӣ”, ки барои устуворгардонии низоми назорат ва идоракунӣ мусоидат менамоянд, муайян гардида, аломатҳои таснифи хароҷот пешниҳод, моҳияти баҳисобгирии хароҷот аз рӯйи бизнесравандҳо ошкор карда шуда, амсилаи татбиқи он дар доираи низоми ҳисобҳои муҳосибӣ коркард карда шуд;

– нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ барои баҳогузории фаъолияти ҳар як бизнес-раванд дар ширкати фармасевтӣ муайян карда шуда, методикаи ҳисобкунии онҳо коркард ва дар ин асос методикаи муайянкунии самаранокии кори корхона дар маҷмӯъ пешниҳод карда шуд.

Тамоми наwgониҳои илмӣ пешниҳодшуда аҳамияти илмӣ назариявӣ ва амалӣ дошта барои рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтӣ мусоидат менамоянд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия

Диссертатсияи пешниҳодшуда номгӯии ихтисораҳо, муқаддима, аз се боб, нӯҳ зербоб, хулосаю пешниҳодҳо, замимаҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашударо фаро мегирад. Матни умумии диссертатсия 213 саҳифаро ташкил дода, дорои 18 расм ва 26 ҷадвал мебошад. Татбики амалии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар бобҳо ва зербобҳои алоҳида мавриди баррасӣ ва арзёбӣ қарор гирифтааст, ки тавсифи онро дар алоҳидагӣ иброз доштан мумкин аст.

Дар муқаддима мубрамаи ва зарурати баргузории таҳқиқ асоснок карда шуда, тавсифи умумии таҳқиқ таҳия гардида, нуқтаҳои ҳимояшавандаи диссертатсия ва истифодаи натиҷаҳои он кушода шудаанд.

Боби якум ки «Асосҳои назариявӣ-методологии ташкили баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ» номгузорӣ шудааст, омӯзиш ва таҳлили консепсияҳои илмӣ баҳисобгирии идоракунӣ, мавқеъ ва нақши баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун системаи иттилоотии дохилихоҷагӣ, бунёди низоми баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун оломи самаранокӣ идоракунӣ дар субъекти иқтисодӣ, равишҳои методии омӯзиши мавзӯ ва объектҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтиро мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст (саҳ.15-63).

Унвонҷӯ дар ин зербоб омӯзиши асосҳои назариявӣю методологии баҳисобгирии идоракуниро таҳлил намуда, диққати махсусро ба ақидаю андешаҳои олимони ватанию хориҷӣ нигаронида қайд намудааст, ки баҳисобгирии идоракунӣ барои муҳайё сохтани пояи таъминоти иттилоотӣ, банақшагирӣ ва бучет, қабули қарорҳои идоракунӣ барои расидан ба ҳадафҳои ташкилӣ дар асоси нишондиҳандаҳои ҳақиқӣ арзёбӣ намуда, дар асоси омӯзиши адабиёт амсилаи ҳамбастагии унсурҳои баҳисобгирии идоракунӣ бо функсияҳои идоракуниро тартиб додааст (Расми 1.1.1, саҳ. 24).

Пас аз гузаронидани таҳқиқоти бо таҳкими андешарониҳои олимону мутахассисон оид ба мафҳум ва моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ дар низоми идоракунии корхона бахшидашуда муаллиф ба хулосае омадааст, ки устуворгардии вазъи молиявӣю хоҷагидорӣ корхона ба якҷанд самтҳо вобастагӣ дорад (расми 1.1.2, с.27). Аз рӯйи расми мазкур мушоҳида кардан мумкин аст, ки вазъи молиявӣ корхона дар ниҳояти қор барои устуворгардонии стратегӣ он мусоидат менамояд.

Бояд қайд кард, ки тибқи ақидаи муаллиф гирифтани маълумоти муфасссал, қоркард ва таҳлили он дар бораи фаъолияти хоҷагӣ яке аз ҷанбаҳои муҳими баҳисобгирии идоракунӣ ҳисоб меёбад ва вобаста ба ин, ақидаи дигар олимони низ таҳлил карда шудаанд. Муаллиф дар ин замина ба хулосае омадааст, ки омодакунии иттилооти муҳосибӣ, ки барои қабули қарорҳои зуд ва муассир дар идоракунӣ зарур аст, пеш аз ҳама ба хароҷоти ширкат марбут мебошад, бинобар ин қабули интиқоли он бояд дар фурсати кӯтоҳтарин анҷом дода шавад. Дар ин росто, ӯ қайд мекунад, ки маълумоти ҷамъоваришуда мутобиқи талаботи идоракунӣ бояд ҷамъбаст гардида, ба ҷузъҳо ҷудо ва бо дарназардошти стратегия ва рушди минбаъдаи ширкат қоркард карда шаванд (сах. 32).

Дар доираи таҳқиқи мазкур муайян ва исбот карда шудааст, ки зимни ташкили ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ муҳим аст, ки принципҳои муайяншуда (расми 1.2.2 сах. 40) риоя карда шаванд. Унвонҷӯ қайд менамояд, ки бо назардошти шакли идоракунӣ, усулҳо ва стратегияи фаъолияти ширкат дар бозори фармасевтӣ, тарзи қайд ва ҳисобгирии амалиётҳои хоҷагӣ, сатҳи таҳлили иттилоот, инчунин равандҳои қабули қарорҳо дар сатҳҳои гуногун риоя карда шаванд (сах. 43).

Дар зербоби 1.3. пас аз таҳлили андешаҳои олимони гуногун намунаи онҳо оид ба муайянсозии мавзӯ ва объектҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар ҷадвали 1.3.2 (сах. 47) ҷамъбаст гардида, бо дарназардошти таҳлилҳои анҷомшуда, унвонҷӯ таърифи муаллифии хешро дар бораи мавзӯ ва объекти баҳисобгирии идоракунӣ пешниҳод кардааст, ки он дорои арзиши илмӣю назариявӣ мебошад, яъне ӯ қайд менамояд: мавзӯи (предмети) баҳисобгирии идоракунӣ фаъолияти молиявӣю хоҷагидорӣ корхонаро дар бар гирифта, объекти он хароҷот, натиҷаҳои фаъолияти корхона ва зерсохторҳои он, бучет, захираҳо, бизнес-равандҳо, амалиётҳои хоҷагӣ, нархгузориҳои трансфертӣ ва ҳисоботи дохилӣ мебошад (сах. 48).

Дар диссертатсия муаллиф диққати махсусро ба омилҳои дохила ва беруна равона намудааст. Унвонҷӯ қайд менамояд, ки барои пешбурди самаранокии фаъолияти ширкатҳои фармасевтӣ омилҳои муҳити беруна низ таъсир мерасонанд. Дар диссертатсия кадом омилҳо барои ташкили баҳисобгирии идоракунӣ таъсир мерасонанд, ба таври пурра аз тарафи унвонҷӯ муайян гардидааст (саҳ.58).

Боби дуюм – «Таҳлили ҳолати ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳлили ҳолати соҳаи фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъсири он ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ, ташкили баҳисобгирии фаъолияти тичоратӣ-фурӯшии ширкати фармасевтӣ ва натиҷаҳои он бо истифода аз низоми ҳисобҳо, бунёди ҳисоботи идоракунӣ ва таҳлили сохтори он дар ширкатҳои фармасевтиро фаро гирифтааст (саҳ.64-122).

Дар боби дуюми диссертатсия таҳлилҳои муаллиф арзишманд буда, доир ба масъалаи таҳилшаванда қайд мекунад, ки яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии доруворӣ ин рушди истеҳсоли дохилии маводи доруворӣ мебошад. Унвонҷӯ қайд менамояд, ки айни ҳол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби 51 корхонаҳои соҳа истеҳсоли зиёда аз 273 номгӯи маводҳои доруворӣ, молҳои тиббӣ ва коркарду бастубанди гиёҳҳои шифобахши ватанӣ ба роҳ монда шудааст (саҳ. 70), ки он дар доираи “Барномаи давлатии рушди саноати дорусозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025” иҷро гардида, ба ҳадафи чоруми стратегияи миллӣ, яъне саноатикунони босуръати кишвар мувофиқат менамояд.

Муаллиф дар ҷадвали 2.1.2 маълумот оид ба миқдори корхонаҳои истеҳсолӣ, истеҳсоли маҳсулоти доруворӣ ва содироти онҳо дар шаш соли охирро пешниҳод намудааст (саҳ.72). Аз таҳлилҳои гузаронидашуда муайян мегардад, ки дар ҷумҳурӣ сол то сол миқдори корхонаҳои истеҳсолии фармасевтӣ зиёд шуда истода, вобаста ба ин ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти дорувории ватанӣ низ афзоиш ёфта истодааст, лекин он нисбат ба ҳаҷми воридоти молҳои доруворӣ хеле ночиз аст. Дар баробари ин, унвонҷӯ номи 5-6 ширкатҳои тичоратии фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистонро пешниҳод карда, муайян кардааст, ки саҳми онҳо дар бозори фармасевтии ҷумҳурӣ беш аз 80%-ро ташкил менамоянд, ки ин падидаи хуб нест (саҳ.73).

Арзишмандии натиҷаҳои дигари диссертатсия дар он ифода меёбад, ки муаллиф омилҳои объективӣ ва субъективиро, ки дар шароити муосир ба фаъолияти ширкатҳои фармасевтӣ таъсир мерасонанд, ба монанди вазъи иқтисодии кишвар, гаронии нарх, кам будани кадрҳои баландихтисос ва ғ. номбар намуда, ба роҳбарияти

ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ тавсия менамояд, ки ҳангоми ташкили баҳисобгирии идоракунии хатман онҳо ба инобат гирифта шаванд (сах.76).

Дар диссертатсия муаллиф диққати худро ба таснифоти даромадҳои барои ширкати тижоратии фармасевтӣ равона намудааст. Муаллиф қайд менамояд, ки дар асоси ин таҳлил маълумотҳо оид ба даромадҳои корхона гузаронида шуда, инчунин маҳсулоти сердаромад ва камдаромад муайян карда шуда, дар натиҷа самтҳои афзалиятнок барои рушди минбаъда интихоб гардида, қарорҳои идоракунии қабул карда мешаванд (ҷадвали 2.2.1, сах. 90).

Маврид ба зикр аст, ки муаллиф амсилаи бунёди иттилоот бо роҳи ҳуҷҷатикунони ва дар ҳисобҳои муҳосибӣ бақайдгирии амалиётҳои марбут ба фурӯш, муайянкунии натиҷаҳои молиявӣ ва вазъи қарзҳои дебеториро барои ширкати тижоратии фармасевтӣ (расми 2.2.1, сах.91-92) таҳия намудааст, ки он яке аз натиҷаҳои назарраси диссертатсия ба шумор меравад. Амсилаи пешниҳодшудаи муаллиф раванди коркарди иттилоотро дар бораи муайянсозии арзиши аслии молҳои доруворӣ, хариду фурӯш, ҳисобкунии даромадҳо аз фурӯши маҳсулот, таҳлили натиҷаҳои молиявӣ ва муайянкунии ҳолати ҳисоббаробаркунии корхонаро аз рӯи объектҳои алоҳида содда гардонида, барои қабули қарорҳои идоракунии мусоидат мекунад.

Дар боби сеюм, ки «Мукамалгардони методикаи баҳисобгирии идоракунии аз рӯи бизнес-равандҳои ширкати фармасевтӣ» номгузорӣ шудааст, масъалаҳои марбут ба тасниф ва ташкили баҳисобгирии хароҷот аз рӯи бизнес-равандҳо дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ баррасӣ мегарданд. Ҳамзамон, тақмили методикаи баҳисобгирии хароҷот дар доираи низоми ҳисобҳои муҳосибӣ ва таҳияи нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ ҳамчун заминаи баҳогузори фаъолияти бизнес-равандҳои ширкати тижоратии фармасевтӣ пешниҳод шудааст (сах.123-171).

Дар ин боб натиҷаҳои таҳқиқот бо пояҳои илмию амалӣ тасдиқ гардида, дастовардҳои илмӣ диссертатсияро ташкил медиҳанд. Ҳамзамон, дар таҳқиқоти мазкур унвонҷӯ исбот намудааст, ки яке аз самтҳои муҳими баҳисобгирии идоракунии дар шароити бозори рушдбанда ин ташаккул ва пешбурди баҳисобгирии хароҷот мебошад. Дар ин бобат, ташаккули маълумоти муҳим дар бораи самтҳои мазкур бо ҳадафи муайянсозии натиҷаҳои фаъолияти равандҳои тижоратӣ, ки барои менечерони соҳибхтисос пешниҳод мегардад, яке аз вазифаҳои асосии баҳисобгирии идоракунии ба ҳисоб меравад.

Муаллиф дар диссертация усулҳои асосии баҳисобгирии хароҷотро муҳим арзёбӣ карда, имконияти истифодабарии баъзе аз онҳоро, ба мисли: усули марҳилавӣ, усули фармоишӣ, усули «Стандарт-кост», усули «Директ-костинг», усули ABC, усули баҳисобгирии хароҷот «Дар муҳлати додашуда» (Just in Time) дар ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ таҳлил намудааст. Ин усулҳо дар амалияи байналмилалӣ васеъ истифода мешаванд ва дар таҷрибаи ширкатҳои ватанӣ низ тадриҷан роҳ ёфта истодаанд. Ба андешаи унвонҷӯ дар шароити имрӯзаи бозорӣ бо мақсади идоракунии стратегӣ, тақмили баҳисобгирии арзиши аслии маҳсулот ва таҳкими назорат, татбиқи ин усулҳо барои ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ аҳамияти хосса пайдо мекунад (сах. 127-129).

Инчунин дар боби мазкур тақмили методикаи баҳисобгирии хароҷот аз рӯйи бизнес-равандҳо баррасӣ гардидааст. Муаллиф дар таҳқиқоти худ пешниҳод мекунад, ки барои ширкати фармасевтӣ чудо намудани бизнес-равандҳои зерин муҳим мебошад: «Фаъолияти сармоягузорӣ», «Таъминот», «Истеҳсолот», «Фурӯш ва маркетинг», инчунин «Таҳқиқот ва коркарди маҳсулот», раванди «Маъмурӣ ва хоҷагӣ». Ин бизнес-равандҳо барои фаъолияти самарабахши ширкатҳои фармасевтӣ зарур шуморида мешавад (сах. 140).

Яке аз натиҷаҳои муҳимми илмӣ ва арзишмандии диссертатсия дар он мебошад, ки муаллиф дар баробари ҷудокунии фаъолияти ширкати тиҷоратии фармасевтӣ ба бизнес-равандҳо коркарди нишондиҳандаҳои асосиро барои баҳогузори дараҷаи самаранокии кори онҳо зарур шуморида, барои ҳар як бизнес-раванди муайянкардааш нишондиҳандаҳои асосии самарнокиро (НАС) муайян кардааст (зербоби 3.3). Дар зербоби 3.3 барои бизнес-равандҳо нишондиҳандаҳои асосии самарнокиро (НАС) ва тартиби ҳисобкунии онҳоро дар ширкати тиҷоратии фармасевтӣ дар ҷадвалҳои 3.3.1-3.3.7 пешниҳод намудааст, ки он ҳамчун дастури методии арзишманд барои муҳосибони ширкатҳои тиҷоратӣ шуда метавонад.

Нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ (НАС) ва баҳогузори фаъолияти бизнес-равандҳо, ки методикаи онро муаллиф дар диссертатсия коркард намудааст, усули асосӣ ва содаи арзёбии фаъолияти бизнес-равандҳо дар ширкати тиҷоратии фармасевтӣ ҳисоб ёфта, барои қабули қарорҳои манфиатноки идоракунӣ дар фаъолияти корхона заминаи мусоид фароҳам меоранд.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин тавсияҳое, ки аҳамияти назариявӣ-амалӣ доранд, дар хулоса ва пешниҳодҳо оварда шудаанд (сах.172-178).

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, бо дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ, хулосаҳо оид ба интиҳоби усулҳо дар раванди таҳлилу таҳқиқи мавзӯ, миқдори зарурии маводе, ки дар ҷараёни таҳқиқ истифода шудаанд, эътимоднокии манбаъҳои иттилоотии ҷамъовардашудаю коркардшуда оид ба мавзӯи мазкур, тасдиқи муқаррароти илмӣ пешниҳодкардаи муаллиф, ки дар рисолаи диссертатсионӣ мавҷуданд, инчунин, нашрияҳо тасдиқ карда мешаванд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва эмприкӣ пешниҳод гардидаанд.

Натиҷаҳои муҳимми таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ маъруза карда шуда, тасдиқи худро ёфтаанд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар асосноккунии назариявӣ ва методии рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтӣ дар асоси консепсияҳои муосири иқтисодӣ зоҳир мешавад. Муқаррароти илмӣ ва тавсияҳои амалии дар қори диссертатсионӣ таҳияшуда имкон медиҳанд, ки дар сатҳи нисбатан баланди илмӣ ва методӣ, ҷанбаҳои назариявӣ, методологӣ мукамалгардони баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтӣ барои қабули қарорҳои идоракунӣ ҳалли ҳамаҷонибаи худро ёбанд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар коркарди тавсияҳои методӣ ва амалии мушаххас ва тақмили баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ зоҳир мегардад. Дар натиҷаи мукамалгардони баҳисобгирии идоракунӣ ҷамъоварии маълумот, таҳлил, пешниҳоди маълумотҳои молиявӣ барои банақшагирӣ осон гашта, самаранокии истифодабарии захираҳо ва қабули қарорҳои идоракунӣ боло меравад.

Аҳамияти иқтисодии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои диссертатсия дорои аҳамияти иқтисодии бузурганд, зеро онҳо метавонанд ба ҳолати молиявӣ-ҳочагидории ширкатҳои фармасевтӣ, беҳтаршавии шароити иқтисодӣ дар бахши фармасевтика ва саноати дорусозӣ таъсири мусбат расонанд. Таҳқиқоти мазкур на танҳо барои беҳтар гаштани равандҳои истехсолӣ, оптимизатсия ва афзоиши самаранокии кор, балки барои устуворгардони низоми назорати дохилӣ дар ширкатҳои фармасевтӣ мусоидат хоҳад намуд. Истифодабарии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия пешниҳодшуда,

барои баланд бардоштани вазъи иқтисодии ширкатҳои фармасевтӣ мусоидат менамояд.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Муқарароти дар диссертатсия овардашуда, барои беҳтарсозии вазъи иҷтимоии аҳоли мусоидат хоҳад намуд, зеро онҳо на танҳо ба рушди фаъолияти ширкатҳои фармасевтӣ, балки ба беҳтар шудани сифати хизматрасониҳои тиббӣ, вазъи таъминоти аҳоли бо доруворихои хушсифат ва баланд бардоштани некуаҳволии аҳоли мусоидат мекунанд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Интишороти муаллиф нуктаҳои асосӣ, навгониҳо, иқтибосҳои илмӣ ва хулосаи пешниҳодҳои дар диссертатсия дарҷгардидаро фарогир буда, дар маҷмӯъ аз рӯйи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ 10 мақола дар ҳаҷми муаллифии 6,4 ҷ.ҷ. (аз он ҷумла саҳми муаллиф 5,4 ҷ.ҷ) нашр шудааст. Аз онҳо 6 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи КОА нашр шудааст.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит таҳқиқоти илмӣ баанҷомрасида буда, сохтор ва муҳтавои он ба талаботи сазовор донишҷӯи доктарони дараҷаи илмӣ номзади илм аз рӯйи ихтисоси мувофиқ, омода намудани диссертатсия, таҳлили диссертатсия дар шурои диссертатсионӣ ва дигар талаботи муқаррарнамудаи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267) ҷавобгӯ мебошад. Зимни омодакунии он, он талаботе, ки ба тартиби навиштани муқаддима, бахшҳои асосӣ, хулоса ва тавсияҳо пешниҳод шудааст, ба монанди талабот ба мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва предмет, фарзия, асосҳои назариявӣ методологӣ, сарчашмаи маълумот ва пойгоҳи таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои он ва ғ. пурра риоя гардидаанд.

Диссертатсия бо забони сода ва фаҳмо навишта шуда, ба меъёрҳои ороиши корҳои илмӣ ҷавобгӯ аст. Автореферати диссертатсия, мақолаҳои аз ҷониби муаллиф нашршуда муҳтавои асосии таҳқиқотро

инъикос намуда, тибки талаботи мавҷудбуда таҳия карда шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқотро ҳамчун дастоварди нави илмӣ ҳисобидан мумкин аст.

Эрод ва тавсияҳо доир ба диссертатсия

Ба андешаи мо дар диссертатсияи тақризшаванда дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ баъзе камбудҳои алоҳида, андешаҳои баҳсталаб ба назар мерасонд, ки қайд кардани онҳоро зарур мешуморем:

1. Дар диссертатсия ақидаҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ оид ба ҷанбаҳои назариявӣ-методологии ташкили баҳисобгирии идоракунӣ бамаврид оварда шудааст, аммо оид ба эътироф ё назари мунаққидона доштани муаллиф нисбати ақидаҳои онҳо кам дида мешавад.

2. Дар боби дуҷуми диссертатсия унвонҷӯ қайд менамояд, ки баҳри таъмин намудани муассисаҳои тиббӣ ва аҳоли бо маводҳои доруворӣ ва молҳои тиббии ватанӣ бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо сохторҳои хусусии фармасевтии дохилию хориҷӣ корҳои назаррас анҷом дода шудааст. Хуб мешуд, агар муаллиф ин корҳои назарраси анҷомдодашударо муайян мекард.

3. Дар зербоби 2.1(с.75-76) қайд гардидааст, ки ба фаъолияти ширкатҳои фармасевтии воридкунанда ва истеҳсолкунандаи молҳои доруворӣ як қатор омилҳои объективӣ ва субъективӣ метавонанд таъсир расонанд. Агар муаллиф барои бартараф намудани ин омилҳо чорабинҳои заруриро ба таври пурра пешниҳод карда онҳоро васф мекард, он гоҳ натиҷаи таҳқиқот боз ҳам бойтар мегашт.

4. Унвонҷӯ дар заминаи ҳисоботҳои мавҷудбуда аз таҷрибаи андӯхташудаи амалӣ ҳисоботи идоракунӣ ҷамъбаастӣ оид ба натиҷаҳои молиявии фаъолияти ширкати тижоратии фармасевтӣ ва инчунин ҳисобот оид ба гардиши молҳо дар дорухонаҳоро пешниҳод намудааст (сах.119-120). Яъне, дар натиҷаи истифодабарии пешниҳодҳои муаллиф чӣ гуна тағйиротҳо ба миён омаданашон мумкин аст ва ба кадом натиҷаҳо расидани корхона аниқ мешуд, боз ҳам хубтар мегардид.

5. Ба фикри мо, таҳқиқоти диссертатсионӣ бурд мекард, агар дар охири ҳар як зербоб хулоса ва пешниҳодҳо оварда мешуданд.

Таъкид кардан зарур аст, ки ин норасоҳои зикршуда аҳамияти илмӣ ва амалии диссертатсияро коста намегардонанд ва хусусияти тавсиявӣ доранд.

Хулоса

Диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи

ихтисоси 08.00.08 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит пешниҳод гардидааст, таҳқиқоти илмӣ баитмомрасида ҳисоб ёфта, дар сатҳи зарурӣ омода гардидааст. Он ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35, 36 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ” (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 267 аз 30 июни соли 2021) ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит мебошад.

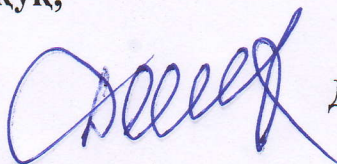
Муқарризи расмӣ:

мудир кафедраи баҳисобгирии

бухгалтерии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,

бизнес ва сиёсати Тоҷикистон,

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Дадоматов Д.Н.

Имзои д.и.и., профессор Дадоматов Д.Н. – ро тасдиқ менамоям:

Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои

махсуси Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,

бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Бобоев А.Х.

(Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Суғд, ш. Хучанд, микроноҳияи 17, бинои 1, ДДХБСТ, Е – mail.ru: dalerdn@mail.ru, телефон: +992-92-856-66-65)

18.04.2025c